

Светлана Кришталь

ПОДГОТОВКА СЛУШАТЕЛЕЙ РОБФАКОВ К ПОСТУПЛЕНИЮ У ВУЗЫ

Раскрывается вопрос организации учебного процесса на рабфаках УССР в 1920-х гг. Показывается процесс подготовки слушателей рабочих факультетов к поступлению в высшие учебные заведения советской Украины. Освещены основные советские инновации, направленные на рестройку учебно-методической работы, особенности внедрения в учебный процесс Дальтон-плана и лабораторно-бригадного метода, активное участие слушателей в учебно-образовательном процессе, культурной работе, общественно-политической жизни УССР, а также трудности, которые нужно было преодолевать слушателям на пути к получению образования. Отмечено, что революционные формы и методы преподавания приведены советской властью, использовались прежде всего для воспитания коммунистических ценностей и идеологии.

Ключевые слова: рабфаки, учебный процесс, высшие учебные заведения, УССР, идеологизация.

Svitlana Kryshstal

THE RABFAKS STUDENTS PREPARATION FOR UNIVERSITIES ENTRY

The problem of educational process organization in the USSR rabfaks in the 1920s is revealing. The process of the rabfak students' preparation for the Soviet Ukrainian universities entry is shown. The basic Soviet innovations aimed at restructuring teaching work, peculiarities of introduction Dalton Plan and laboratory brigade method in the educational process, active participation of students in educational process, cultural work, social and political life of the USSR, and also difficulties that students had to overcome on their way to education are highlighted. It is noted that the revolutionary forms and methods of teaching were applied and used by the Soviet authority for bringing up communist values and ideology.

Key words: rabfaks, educational process, universities, USSR, ideologization.

УДК 372.893:004](477) (045)

Віктор Берека

НОВІТНІ ПІДХОДИ В МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В УКРАЇНІ

У статті актуалізовано проблему новітніх підходів викладання історії в Україні, аналізується використання в цьому процесі психологічних методів та прийомів, особлива увага звертається на психоісторичну інтерпретацію історичного процесу, дається ретроспектива його розвитку. Дається тлумачення поняття «історична повсякденність», виділяються складові її вивчення. У цьому контексті розглядається мікроісторичний підхід до вивчення історії.

Ключові слова: викладання історії, новітні підходи, методологія, методика, психоісторія.

Актуальність постановки саме такої проблеми – реалізація новітніх підходів в методології та методиці історії в Україні – зумовлена цілим рядом суттєвих чинників. Ми переживаємо найрадикальнішу трансформацію суспільства. Відбувається важкий і болісний процес переосмислення системи цінностей. Різко зріс інтерес до історії, наочно розмежувалися оптимістичний і песимістичний підходи до історичної спадщини. Оновлюється сама історична наука і викладання її основ у загальноосвітній школі. У методиці реалізується перехід від монологічної – до діалогічної історії. Закономірно піддається перегляду методологія історії, оновлюється і розширюється зміст функцій історичної науки.

Проблеми викладання історії України постійно перебували в полі зору науковців. Значний внесок у розвиток досліджень історичного матеріалу внесли представники масової психології – Г. Тард, С. Сигеле, Г. Лебон, В. Бехтерев, М. Михайловський, В. Райх, Е. Канетті та ін. Хоча їх роботи розрізнялися за теоретико-методологічної спрямованості, усі вони сфокусовані на вивченні групової поведінки. Характерною рисою масової психології залишався пошук якоїсь енергетичної складової групової свідомості. Величезну роль у залученні історико-культурологічних матеріалів як об'єкта дослідження відіграли такі напрямки психології, як біхевіоризм (Дж. Б. Уотсон, Л. Дуб, Дж. Доллард) та психоаналіз (З. Фрейд, К. Г. Юнг, О. Ранк, Г. Рохейм).

Метою цієї статті є проаналізувати новітні підходи до методології та методики викладання історії та з'ясувати можливість їх впровадження в Україні.

«Нинішні тенденції розвитку науки, – підкреслює академік В. Смолій, – вказують, насамперед, на необхідність вироблення нових теоретичних методологічних підходів щодо вивчення історичного процесу в Україні. У цьому контексті однією з основних умов досягнення успіху є відмова від думки про потребу створення єдиних універсальних методологічних засад, на основі яких могли б писати свої праці історики... В історичних працях дедалі більше виявляється необхідність комплексного інтегрального підходу до об'єкта дослідження» [1, с. 7].

Здобутком останніх років є звернення до нетрадиційних у нашій історичній науці методологічних підходів і принципів – психоісторії, історії повсякденності, тенденції міждисциплінарності, реалізації аксіологічного принципу.

Предметом нових наукових зацікавлень є психоісторія, що націлює на вивчення психічної мотивації історичних процесів. Інтерес істориків до використання психологічних методів і прийомів дослідження слід шукати в проблемі осмислення природи людської мотивації, яка завжди була одним з найбільш важливих питань історичного пізнання. Стикаючись з матеріальними свідоцтвами минулого, моделюючи ту чи іншу ситуацію, історик неминуче стикається із завданням адекватного сприйняття отриманої інформації і намагається дати раціональну оцінку антології подій.

Так, реконструкція духовно-ціннісних орієнтацій населення України 1920–1930-х рр., морального стану суспільства має свою специфіку і потребує нетрадиційних джерел і нетрадиційних підходів до їх використання. Дуже складно зануритися у внутрішній світ людей, зважаючи на явище когнітивного дисонансу, що характерне для людей епохи тоталітаризму. Необхідно залучити методи психоісторії, щоб зрозуміти мотиви поведінки людей. Судити про справжні почуття і настрої українців у той час можна лише через побічні джерела: чутки, зафіксовані у щоденниках очевидців, анекдоти, частівки, пісні [2, с.13].

Методологічною основою психоісторії є психоаналіз, зорієнтований на історичні джерела й розуміння мінливості культурно-історичних форм. Поєднання традиційних для історії інтерпретацій з психоісторичними дозволяє виробити більш повний погляд на людське минуле. Психоісторія вивчає взаємозв'язок історичних подій і психологічних феноменів, психологічні наслідки історичних подій, особливості психіки історичних діячів, її вплив на мотивацію їх вчинків тощо.

Ще у давнину багато авторів звертали увагу на психологічний аспект історичної реальності, активно використовуючи доступні їм знання. Так, Геродот пояснював характер народів способом життя і навколишнім середовищем. Величезну роль у розвитку історичної та психологічної теорій зіграла концепція культурного релятивізму, висунута М. Монтень (XVI ст.). Автор книги «Нова наука» Дж. Віко (1668–1744 рр.) зробив суттєве доповнення, вказавши на те, що крім фізичних відмінностей у культурі присутні ще й емоційні.

Наприкінці 50-х рр. XIX ст., з'явився такий науковий напрямок як психологія народів. Її засновники – німецькі вчені Х. Штейнталь і М. Лацарус спробували застосувати індивідуально-психологічну теорію І. Гербарта до культурно-історичного матеріалу. Їх погляди проте не знайшли підтримки у продовжувача їх теоретичних досліджень В. Вундта (1832–1920 рр.), який визначив психологію народів як науку про історичний розвиток. На думку вченого, і психологія, і історія досить близькі один до одного, позаяк є науками про дух. Але, якщо психології належить домінуючий феноменологічний характер, то історії – описовий генетичний.

Спроби психологів працювати на історичному полі, зазвичай, обмежувалися не завжди коректним підбором історичних фактів. Історія для них служила лише тлом для обґрунтування психологічних теорій. Виходом з цієї ситуації могла стати взаємна інтеграція. Бурхливі події 30–40-рр. XX ст. у Європі – прихід до влади фашистів, Друга світова війна не сприяли швидкому розвитку наукових інтеграційних процесів. Тим не менш, поява історичної психології, історичної антропології, нової соціальної історії та мікроісторії свідчать про те, що проблема нових форм історичного синтезу залишається для європейської історіографії актуальною. Відмінною рисою європейських шкіл є вивчення зовнішніх по відношенню до особистості соціокультурних детермінант, всього того, що об'єднує індивідуальність з її історією і часом [3, с. 371].

У США процес наукового синтезу супроводжувався зростанням популярності публічної історії, винесеної за вузькі академічні рамки. Найбільш діяльними прихильниками інтеграції історії і психології тут були брати Вільям і Вальтер Лангер – історик і психолог. У 1958 р. у світ вийшла книга відомого психолога, педагога і філософа Е. Еріксона «Молодий Лютер: психоаналітичне історичне дослідження». Е. Еріксон вперше в науковому світі використав поняття психоісторії – «суть компостної купи сучасних міждисциплінарних зусиль, які допоможуть удобрити нові поля і виростити майбутні квіти методологічної суворості». З 1970-х рр. в США почали виникати перші найбільш значні психоісторичні організації [2, с. 14].

Однак, суттєво вплинувши на розвиток світової історичної науки, психоісторія залишається майже невідомою в Україні. Психоісторична інтерпретація історичного процесу, що на тлі традиційної науки виглядає досить перспективно, зокрема може стати однією із нових парадигм українського історичного процесу, сприятиме створенню новітньої концепції історії України.

Активно в Україні сьогодні розробляється проблема історії повсякденності. Це один із сучасних напрямків розвитку історичної науки, що сформувалася в другій половині ХХ ст. в процесі становлення так званої «нової історії». Новий напрямок в методології історії, що отримав назву «історія повсякденності», пов'язують із діяльністю французьких істориків широковідомої історіографічної школи «Анналів» М. Блока, Ф. Броделя, Л. Февра. Саме діячі школи «Анналів» обстоювали людинознавчу, народознавчу концепцію історії. Відмовившись відтворювати формально історичний процес на основі державних документів, французькі історики цієї школи створили фундаментальні праці, що відобразили матеріальні цивілізації людства з найдавніших часів до наших днів. У рамках цього напрямку ведуться дослідження умов життя, праці та відпочинку (побуту, умов проживання, раціону харчування, способів лікування, соціальної адаптації), а також чинників, що впливають на формування свідомості та норм поведінки, соціально-політичні уподобання переважної більшості населення («пересічних людей») тієї чи іншої країни у той чи інший історичний період. Історія повсякденності є історією тих, без кого не могло б бути історії, але хто для істориків залишився в історії переважно «безіменним» і «мовчазним».

Під історією повсякденності в сучасній історичній науці розуміють напрямок антропологічно орієнтованої історичної науки, що вивчає певний зріз взаємодії соціального простору й часу, сферу людської життєдіяльності, в процесі якої здійснюється безпосереднє й опосередковане (через предмети культури) спілкування людей як суми мільярдів доль людей протягом усього її розвитку. Ці дані мають загальні ознаки, які можна класифікувати за різними рівнями: національні, регіональні, індивідуальні тощо.

М. Бойченко дає інше визначення історії повсякденності: «Це соціально-філософський термін, що означає певний зріз взаємодії соціального простору й часу, сферу людської життєдіяльності, у процесі якої здійснюється безпосереднє й опосередковане (через предмети культури) спілкування людей. Повсякденність — царина дійсності, соціокультурна реальність, в якій людина може зрозуміти інших людей і спільно з ними діяти: тут виникає їх спільний, комунікативний світ, а сама повсякденність постає як специфічна форма соціалізації людини» [4, с. 27].

На думку українського дослідника О. Удода, історія повсякденності – це, передусім, процес олюднення побуту, психологізація щоденного життя, ставлення людини до побутових проблем, до влади, держави і суспільства в цілому через призму особистісного сприйняття умов життя [5, с. 18].

Вивчення історії повсякденності спрямовано на розуміння особливостей психології людини конкретних історичних епох, осмислення не тільки правил, законів, заборон даного суспільства, але й ставлення до них сучасників, того, що складає життя людей визначеного періоду історії. До кола тем, що дають можливість розкрити повсякденні практики людей сталінського режиму, доцільно включити торгівлю, подорожі, свята, анекдоти, пошук квартири, здобуття освіти, отримання роботи, просування по службі, налагодження зв'язків і придбання покровителів, укладання шлюбу і виховання дітей, скарги і доноси, голосування й спроби уникнути впливу ворогів.

В історичній науці на сьогодні склалися два підходи до розуміння й вивчення історії повсякденності: 1) реконструкція ментального макроконтексту епізодів історії; 2) реалізація прийомів мікроісторичного аналізу. Значущість мікроісторичного підходу в дослідженні повсякденності визначається тим, що він дозволив узяти до уваги безліч окремих людських доль. Історія повсякденності стала реконструкцією життя звичайних людей, що не менш важлива дослідникові минулого, ніж красиве життя людей. Мікроісторичний підхід до вивчення історії визначив нове місце джерел особистого походження, допомагаючи усвідомити ступінь волі індивіда в існуючих історико-політичних, хронологічних, етнокультурних та інших обставинах. Мікроісторики завданням свого дослідження поставили вивчення способів життя й екстремального виживання в умовах воєн, революцій, терору, голоду тощо. Але загальним для макроісторичних та мікроісторичних підходів у вивченні історії повсякденності є нове розуміння минулого як історії знизу, або зсередини, що дає можливість почути голос конкретної людини. До того ж, обидва підходи в дослідженнях повсякденності поєднує міждисциплінарність (зв'язок із соціологією, психологією та етнологією). Знання побутових деталей є лише попередньою умовою дослідження повсякденності [5, с. 25].

Проблематика повсякдення дедалі набуває не тільки популярності, а й наукової самостійності, тому що вона тяжіє до комплексної реконструкції історії. Історики повсякденності, як і звичайні історики, об'єктом свого наукового дослідження визначають людську історію, але для перших ключем прочитання є подієва історія (військова, політична, державна, династична, дипломатична, класова), натомість поза їх увагою залишаються її буденні деталі, особистісні чинники. Історія ж повсякденності має яскраво виражений інтегративний характер, її цікавить все: і вплив тих чи

інших подій на повсякденне життя людей, побут, ментальності, стереотипи, казуси, приватне життя тощо. Саме повсякденна історія повинна вийти на перше місце в процесі історичного пізнання, оскільки, на відміну від панівних схем, саме вона може скласти реальне уявлення про життя людей у минулі епохи. Охопити у конкретному вивченні цю багатомірність соціального буття є практично неможливо. Тому в історичному пізнанні доводиться обмежуватися тими відносинами та явищами, які безпосередньо включені в дослідження. Вони й складають предмет дослідження.

Використання історії повсякденності у вивченні історичної реальності допомагає учням краще оцінити роль і значення еволюційних форм розвитку суспільства, місце всіх його елементів в їхній взаємодії, а не тільки протилежностей; враховувати вплив зовнішніх чинників розвитку, які найчастіше є визначальними у житті тих або інших народів. За такого підходу наголос зміщується з історії різних форм протистояння (революції) – до історії пересічних людей; з історії політичної діяльності «сильних цього світу» – до історії соціальної, точніше, соціокультурної, в центрі уваги якої перебувають люди та утворені ними відповідно до їх уявлень про світ і життя соціальні групи.

Така «жива» історія дозволяє побачити розвиток соціуму через зв'язок поколінь, розкриття активної ролі багатотисячолітніх традицій. Оволодіння знаннями про повсякденне життя людей іншої історичної епохи дозволяє уникнути спрощеного, схематичного ставлення до минулого.

На сучасному етапі історична наука в цілому помітно збагатилася методами з інших дисциплін. Історики науки пов'язують цю тенденцію міждисциплінарності із важливими наслідками докорінної зміни соціальних функцій історії у розв'язанні проблем, посталих перед сучасною людською цивілізацією. По-перше, статус історії серед інших наук останнім часом помітно зріс у зв'язку зі світовою демократизацією та глобалізацією, вона стала більш затребуваною у справах наукового прогнозування майбутнього, методик транзитології та інтеграції тощо. По-друге, це усвідомлення істориками, з одного боку, недосконалої так званих «чистих» історичних теорій і моделей, а з іншого, недостатності макроісторичних підходів до минулого, коли реальна історія людей залишалася не написаною і тому невідомою, натомість мікроісторичні дослідження підказували запозичення з інших наукових систем. Так, усі спроби представити історію у достатньо суворій формі, з відведенням «ніш» кожній галузі історичного знання, не мали успіху. Відтак, оновлення історичного знання, накреслене «анналістами» М. Блоком і Л. Февром, було спрямоване на подолання роз'єднаності суспільних наук, на об'єднання всіх галузей історичного пізнання навколо спільної мети. Звідси – підвищений інтерес до загальних питань і проблем, що виникають на «стику» історії та інших наукових дисциплін [3, с. 7]. Саме із двох засадничих принципів школи «Анналів» вибудувалася уся подальша система: це переконання у тому, що об'єкти історичного дослідження конструюються істориками, а метою історичного опису має бути «тотальна історія», що означало необхідність прямої співпраці з іншими гуманітарними і соціальними науками. На дослідженнях історії повсякдення найбільше позначився вплив соціологів, у них запозичено так звані «якісні методи». Робота в межах «розуміючого» підходу передбачає врахування того, що люди, котрих досліджуємо, орієнтували свої вчинки на свої власні уявлення про довколишній світ, його устрій та інших людей, що до нього входили.

Для дослідника це означає, по-перше, обов'язковість розуміти погляд на оточуючий світ тих людей, що він досліджує, а не відтворювати власні (тобто дослідника) уявлення; по-друге, інтерпретувати дії, вчинки, слова тощо досліджуваних людей у контексті їх власного уявлення про світ, в якому вони жили і діяли. Основу міждисциплінарності складає єдине групування універсальних концепцій різних наук, в чій межі можуть і мають бути проінтегровані ті або інші події та явища. Внаслідок тривалих дебатів з теоретико-методологічних проблем поступово стало реальним взаємне збагачення методами, здавалося би, абсолютно різних дисциплін. У цьому разі міждисциплінарні зв'язки постають як спосіб активного міжнаукового діалогу, взаємодія активних дисциплін, що пройшли тривалий шлях самостійного розвитку з притаманною їм динамічністю і особливостями, як безпрецедентний за своєю активністю спосіб впливу на об'єкт дослідження. Постійні і послідовні контакти історії з соціальними і гуманітарними дисциплінами модифікують обличчя історії, дають їй можливість потрапити в раніше закриті для неї зони знання, використати нові методи, експериментувати з історичним матеріалом. Завдяки такому синтезу історія відповідає своєму часу [6, с. 18].

Взагалі тенденція інтеграції історії з іншими науковими дисциплінами – одна з найбільш характерних змін в історичній науці за останні десятиліття. Історія використовує методи різних наук не механічно, а видозмінюючи і пристосовуючи до розв'язання своїх завдань. В ідеалі, історик повинен не тільки оволодіти теоріями інших наук, але й, відштовхуючись від них, створити нові, чи у крайньому разі, модифікувати теорії, орієнтовані на аналіз сучасного [6, с. 19]. Процес міждисциплінарного впливу надто складний і характеризується високим ступенем варіативності, яка залежить від цілого комплексу чинників (не тільки ступеню розробки теми/проблеми, рівня методології, достатності джерельної бази та ін.). Міждисциплінарність означає не просто

запозичення методів з інших дисциплін, але й конструювання міждисциплінарних об'єктів. Історичні знання у такому разі визначаються не одним науковим напрямком, а системою або сукупністю соціально-гуманітарних наук, об'єктом яких є минула реальність. Полідисциплінарні дослідження можливі за кількох обов'язкових умов: 1) визначення об'єкта історичного дослідження і його первісного стану (збір, обробка інформації, виявлення проблемних сторін об'єкта); 2) збереження специфічних якостей і характеристик об'єкта на всіх рівнях теоретичного абстрагування; 3) розробка методичної схеми аналізу, в якій сума окремих досліджень була б необхідною і достатньою для розв'язання проблеми в цілому [7, с. 56]. Лише дотримання цих умов дозволяє реалізувати інтегративну функцію історичної науки. Систематизація та інтеграція всієї сукупності знань, отриманих у ході міждисциплінарного дослідження, повинні відбуватися в межах теорії, через яку вони переломлюються.

Одним із найбільш дискусійним є питання про ціннісний або аксіологічний підхід в методології історії. Аксіологія (від грецького – «ахіа» – «цінність») – це філософське вчення про природу цінностей, їх місце в реальності і структурі ціннісного світу. Згідно з цією точкою зору, оскільки об'єктом історичного дослідження виступає минуле людського суспільства, то наукове його вивчення буде обов'язково включати у себе певне відношення вченого до предмету дослідження. Таке відношення відображає ціннісний підхід до об'єкта і виражається в оціночних судженнях. Безперечно, що навіть такі загальноживані дефініції в історичній науці й освіті, як «прогресивний», «ліберальний», «демократичний», «революційний» та інші за своєю сутністю вже передбачають оцінку події, явища, особи, до яких вони відносяться. Від оціночної діяльності історика безпосередньо залежать результати дослідження [8, с. 28].

Ціннісний підхід в історичній науці був ініційований на межі XIX–XX ст. баденською школою неокантіанців у Німеччині. Суть аксіологічного методу пізнання, на думку німецьких філософів, полягає у віднесенні об'єктів, що вивчаються, до тих чи інших цінностей, завдяки чому й здійснюється відбір об'єктів та їх оцінка. Серед безумовних цінностей людського буття називаються цінності науки, мистецтва, моралі, права, державності, релігії. Найважливіша гносеологічна функція оціночних суджень в історичній науці полягає в тому, що з їх допомогою об'єкт пізнання – минуле – розглядається як явище значиме для сучасної дійсності.

Аксіологічний метод пізнання полягає у відборі дослідником тих фактів минулого, які пов'язані з культурними цінностями, що їх сприймає історик-дослідник. На думку М. Грушевського, саме такий підхід до історії дає змогу сповна використати її виховний потенціал. Історія, – писав вчений, – є «неустанною оцінкою, власне неустанною переоцінкою історичних прецедентів, історичних діл, типів і індивідуальностей із становища сучасного моменту, його завдань і поглядів, його соціальних моральних вимог, і таким же переоцінюванням, перемірюванням сучасних подій – включно до своєї власної індивідуальної діяльності, мірою і вагою історичних прикладів, взірців і прецедентів минулого» [9, с. 123]. М. Грушевський твердив, що «цього морального елемента з історичного навчання (й історичної творчості теж) не вдається нічим вирвати, бо це річ глибоко людська, яка має свої корені в самих основах людського життя, і нема чого й ігнорувати його чи силуватись вирвати» [9, с. 123]. У наш час інколи лунають голоси про те, що аксіологічний підхід заперечує об'єктивність історії, приводить до суб'єктивізму в її висвітленні. Такі заяви є результатом поверхового розуміння суті факту в історії, методів і прийомів досягнення істини в суспільних науках. У зв'язку з цим слід зазначити, що «знання історії суспільства складається із знання історичних фактів та із знання історичних теорій, що пояснюють ці факти... Всякий науковий факт – це результат теоретичної реконструкції, і тому ніяких самодостатніх фактів, фактів самих по собі не існує і існувати не може. Теоретична реконструкція... неминуче прив'язує факти до певної точки зору, до певного бачення дійсності. ...Пояснення якогось історичного явища чи історії взагалі – це тільки одна з багатьох можливих інтерпретацій (одне з багатьох витлумачень) даного наукового факту з деякої однієї з багатьох можливих існуючих – точок зору» [10, с. 37]. Важливо звільнитися від стереотипів, нав'язаних декільком поколінням істориків в Україні комуністичною моноідеологією, дати можливість кожній людині по-своєму подивитися і оцінити минуле та сучасне. Не варто звинувачувати історію в модернізації: кожне покоління людей має право на своє бачення історії. Очевидно, що такими ж необґрунтованими є і звинувачення у постійному переписуванні історії (якщо це не відверта фальсифікація): змінюється, багатшає світогляд людей, а тому поглиблюються й наші погляди на минуле.

Таким чином, на сьогодні існує альтернатива загальноновизнаним підходам до методології та методики викладання історії. У змісті сучасної шкільної історичної освіти важливо розв'язати проблему поєднання (або співіснування) формаційного, цивілізаційного і культурологічного підходів. Українські історики роблять лише перші кроки на шляху до інтеграції у європейський науковий процес; реального поступу в розв'язанні проблеми прогностичної функції історії як науки. Але тенденція визначилася, а тому є впевненість у виході історичної науки й освіти в Україні на новий рівень.

Список використаних джерел

1. Смолій В. А. Українська історична наука на рубежі ХХІ століття: проблема пошуку нових теоретичних та методологічних підходів // Освіта України. 1997. 4 липня (№27).
2. Удод О. А. Психоісторичний підхід до історичних джерел // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. 2000. Вип. 8. (Історія та археологія).
3. Павленко Ю. Історія в калейдоскопі сучасних інтерпретацій // Нові перспективи історіописання / За ред. П. Берка. К., 2004.
4. Бойченко І.В. Філософія історії: предмет, напрямки, детерміністські та ігрові концепції. К.: ЦГО НАН України, 1995. 59 с.
5. Удод О. Історія повсякденності: питання методології та історіографії // Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.). Кн. 1, ч. 1–2 / Відп. ред. В.М. Даниленко. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. С. 17–39.
6. Коляструк О. Історія повсякденності в сучасній українській історіографії // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. К., 2012. Вип. 17. С. 5–9.
7. Коляструк О. А. Методологія історії повсякдення // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Історія. 2011. № 982. С. 8–21.
8. Удод О.А. Аксиологічний (ціннісний) підхід у викладанні історії // Історія в школах України. 1999. № 3. С. 27–30.
9. Грушевський М. Історія і її соціально-виховуюче значення // На порозі нової України: статті і джерельні матеріали. К., 1992.
10. Пироженко В. Наукова об'єктивність і національна свідомість: як вони співвідносяться в історичній освіті // Історія в школі. 1998. № 9. С. 36–40.

References

1. Smoliy V.A. Ukrayins'ka istorychna nauka na rubezhi XXI stolittya: problema poshuku novykh teoretychnykh ta metodolohichnykh pidkhodiv [Ukrainian historical science at the turn of the XXI century: the problem of finding new theoretical and methodological approaches]. *Osvita Ukrayiny*. 1997. 4 lypnya (#27).
2. Udod O. A. Psykhoistorychnyy pidkhid do istorychnykh dzherel [Psycho-historical approach to historical sources]. *Visn. Dnipropetr. un-tu*. 2000. Vyp. 8. (Istoriya ta arkheolohiya).
3. Pavlenko Yu. Istoriya v kaleydoskopi suchasnykh interpretatsiy [History in the kaleidoscope of modern interpretations]. *Novi perspektyvy istoriopyssannya / Za red. P. Berka*. K., 2004.
4. Boychenko I.V. Filosofiya istoriyi: predmet, napryamky, determinist-s'ki ta ihrovi kontseptsiyi [Philosophy of History: Subject, Directions, Deterministic and Game Concepts]. K.: TS·HO NAN Ukrayiny, 1995. 59 s.
5. Udod O. Istoriya povsyakdennosti: pytannya metodolohiyi ta istoriohrafiiyi [History of everyday life: questions of methodology and historiography]. *Povoyenna Ukrayina: narysy sotsial'noyi istoriyi (druha polovyna 1940-kh – sereydna 1950-kh rr.)*. Kn. 1, ch. 1–2 / Vidp. red. V.M. Danylenko. – Kyyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2010. S. 17–39.
6. Kolyastruk O. Istoriya povsyakdennosti v suchasniy ukrayins'kiy istoriohrafiiyi [The History of Everyday Life in Contemporary Ukrainian Historiography]. *Ukrayina XX st.: kult'ura, ideolohiya, polityka: Zb. st. K.*, 2012. Vyp. 17. S. 5–9.
7. Kolyastruk O. A. Metodolohiya istoriyi povsyakdennya [Methodology of the history of everyday life]. *Visnyk Kharkivsk'oho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Ser.: Istoriya*. 2011. # 982. S. 8–21.
8. Udod O.A. Aksiolohichnyy (tsinnisnyy) pidkhid u vykladanni istoriyi [Axiological (value) approach in the teaching of history]. *Istoriya v shkolakh Ukrayiny*. 1999. # 3. S. 27–30.
9. Hrushevs'kyu M. Istoriya i yiyi sotsiyal'no-vykhovuyuche znachennya [History and Its Social-Educational Value]. *Na porozhi novoyi Ukrayiny: statti i dzherel'ni materialy*. K., 1992.
10. Pyrozhenko V. Naukova obyektivnist' i natsional'na svidomist': yak vony spivvidnosyat'sya v istorychniyi osviti [Scientific objectivity and national consciousness: how they relate to historical education]. *Istoriya v shkoli*. 1998. #9. S. 36–40.

Виктор Берка**НОВЕЙШИЕ ПОДХОДЫ В МЕТОДОЛОГИИ И
МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ В УКРАИНЕ**

В статье актуализирована проблема новейших подходов к преподаванию истории в Украине, анализируется использование в этом процессе психологических методов и приемов, особенное внимание обращается на психоисторическую интерпретацию исторического процесса, дается ретроспектива его развития. Дается толкование понятия «историческая повседневность», выделяются составляющие ее изучения. В этом контексте рассматривается микроисторический подход к изучению истории.

Ключевые слова: преподавание истории, новейшие подходы, методология, методика, психоистория.

Viktor Bereka**NEW APPROACHES IN METHODOLOGY AND METHODS
OF TEACHING HISTORY IN UKRAINE**

The article focuses on the issue of new approaches in teaching history in Ukraine and analyzes the use of psychological methods and techniques in this process. Special attention is paid to psychohistorical interpretation of the historical process and a backward look on its development is given. The author explains the concept of historical routine» and emphasizes the components of its learning. In this context the microhistorical approach to studying of history is considered.

Key words: teaching of history, new approaches, methodology, methods of teaching, psychohistory.